

AZ „ÖRÖK” OROSZ TALÁNYHOZ PJOTR KROPOTKIN 1919-ES LEVELE GEORG BRANDESHEZ

Pjotr Kropotkin herceg az orosz és a nemzetközi anarcho-kommunista irányzatnak mintegy másfél nemzedéken át volt legolvasottabb és legtekintélyesebb képviselője. Ismeretes, hogy 1914 után Kropotkin a német császári militarista veszélyt tekintette az európai haladás szempontjából a legfőbb rossznak, s így orosz vonatkozásban a honvédő álláspontból ítélte meg az eseményeket. Az 1917 évi februári/márciusi polgári demokratikus forradalmat lelkesen üdvözölte, és hazatért sok évtizedes emigrációjából. Miután szembehelezkedett a novemberi forradalommal, ismét elszigetelt helyzetbe került, megfigyelték, kitelepítették.

A levél címzettje Georg Brandes dán esztéta, publicista (valamint irodalomtörténész, alkalmasint történétíró), akit a századfordulón és később is jól ismertek Magyarországon. Brandes levelezőpartnerei ugyan elsősorban Franciaországból, Angliából kerültek ki, írásai pedig jórészt német tematikájúak voltak, de több „kirándulást” tett Oroszországba, munkát is jelentetett meg az orosz abszolutizmus világában szerzett tapasztalatairól. Kropotkinnal való kapcsolata hosszú évekre nyúlt vissza. Brandes maga nem volt anarchista vagy anarcho-kommunista, ám független, nonkonformista magatartása alapozta meg, hogy a két ember kapcsolata felhőtlenül meghitt maradt. Ekkor már mindketten messze túljártak a 70. életévükön, ez is áthatotta kapcsolatukat, s nyilvánvalóan életszemléletüket is.

Kropotkin levele sokféle intésével elgondolkoztató. Egyik fő tanulsága kétségtől az, hogy Kropotkin többszörösen aláhúzza: Nyugaton mennyire nem értik meg az orosz valóságot. A levél másik tanulságát abban látom, hogy Kropotkin, a bolsevik hatalmi struktúrával, sőt rendszerrel egyik legkorábban szembekerülő „másként gondolkodó” nagyon világosan jelzi, hogy még nagyobb veszélyt lát egyfajta ellenforradalmi folyamat elszabadulásában.

*

P. Kropotkin–Georg Brandeshez.
1919. április 28. Dmitrovo (Moszkva mellett)

Kedves Barátom,

Új lehetőség kínálkozik arra, hogy írjak Önnek, s ezt igyekszem kihasználni, anélkül, hogy biztosan tudnám, hogy levelem elérkezik-e Önhöz.¹

Mindketten tiszta szívünkben köszönjük azt a baráti érdeklődést, amit Ön tanúsított öreg barátjával szemben, amikor felröppentek a hírek letartóztatásomról.² Ezek a hírek abszolút hamisak, miként azok is, amelyek egészségi állapotomra vonatkoznak.

M... doktor, aki Önhöz eljuttatja ezt a levelet, majd beszámol arról az izolált életvitelről, amelyet ebben a kis provinciális városkában folytatunk. Az én koromban³ fizikailag lehetetlenség részt venni a közügyekben egy forradalom idején; s azt, hogy ebben amatőrként vegyek részt, az nem az én stílusom. Az elmúlt télen, amit Moszkvában töltöttünk el, sok munkatársammal azon dolgoztam, hogy kidolgozzunk egy szövetségi köztársaság elemeit. Ám a csoportnak szét kellett szóródnia, s én visszafordultam ahhoz, hogy egy etikai munkát írjak,⁴ s ezt a munkát annak idején, mintegy tizenöt éve már meg is kezdtem Angliában.

Mindaz, amit most tehetek, az annyi, hogy egyfajta általános képet nyújtsak az oroszországi helyzetről, amiről az én véleményem szerint nem alkotnak igazán helyes képet Nyugaton. Egy analógia talán segít e vonatkozásban. Mi most a jelen pillanatban azt éljük át, amit Franciaország a jakobinus forradalom idején élt át 1792 szeptemberétől 1794 júliusáig, azzal a különbséggel, hogy jelenleg egy társadalmi forradalom (révolution sociale) is utat keres magának.

A jakobinus diktatúra módszerei elhibázottaknak bizonyultak.⁵ Képtelennek bizonyultak arra, hogy stabil szervezetet teremtsenek. Ám a jakobinusok mindemellett elértek, hogy 1793 júniusában felszámolták azokat a feudális jogokat, amelyeket 1789-ben megkezdtek felszámolni, nem tudtak végrehajtani. És hangosan meghirdették a politikai egyenlőség megadását minden polgárnak (citoyens). Kétféle alapvető változás, amely azután a 19. századi Európát jellemezte.

Egyfajta analógia mutatkozik most Oroszországban. A bolsevikok most a szociáldemokrata párt egy frakciójának diktatúrája révén arra törekszenek, hogy keresztülvigyék a föld, az ipar és a kereskedelem szocializálását. Ez a változás, amit most el akarnak érni, a szocializmus alapvető elvei szerint történik. Sajnálatos módon az a módszer, ahogyan ezt végre akarják hajtani – egyfajta erősen centralizált rendszerben –, az Babeuf kommunizmusára emlékeztet, az ő rendeleteire (décrets), amelyek megbénítják a nép alkotó tevékenységét. Ez a módszer a sikert teljességgel lehetetlenné teszi (absolument impossible). Mindez számunkra egyfajta vad és zavaró reakciót készít elő, amely arra készül, hogy megszervezze az ancien régime visszahozatalát, amely kihasználja az általános kimerülést, azt a kimerülést, amelyet először a háború, majd azt követően az éhség hozott létre, és amit most mi a központi Oroszországban élünk át, s amit kiegészít a termelés és az elosztás teljes dezorganizációja, ami elkerülhetetlen egy ilyen hatalmas méretű forradalom idején, amit határozatok révén valósítanak meg.

A Nyugaton arról beszélnek, hogy Oroszországban a szövetségesek katonai intervenciója révén visszaállítják a rendet (l'Ordre). Nos, kedves barátom, Ön tudja, hogy mennyire bünsnek tekintetem az egész európai szociális progresszió szempontjából azt, hogy egyesek Oroszország ellenálló erejének szétforgácsolásán munkálkodtak, ami egy évvel meghosszabbította a háborút, ami meghozta nekünk egy szerződés leple alatt a német inváziót, s patakokban folyt a vér azért, hogy a hódító Németország sarka alá tiporja Európát. Ön jól ismeri mindezzel kapcsolatban az érzelmeimet...⁶

És mégis minden erőmből tiltakozom az orosz belviszonyokba történő mindenféle szövetséges katonai intervenció ellen. Ennek az intervenciónak az lenne a következménye, hogy felerősödne az orosz sovinizmus. Ez a nyakunkra hozna egy sovinizta monarchiát – már most látni lehet ennek a jeleit –, és jegyezze ezt meg jól, ez az egész orosz népben egyfajta ellenséges érzelmet gyökereztetne meg Nyugat-Európával szemben, egy olyanfajta magatartás kialakulására vezetne, aminek csak szomorú következményei lehetnének. Az amerikaiak ezt már jól megértették.⁷

Talán úgy vélik, hogy amikor Kolcsak admirálist avagy Denikin tábornokot támogatják, akkor a liberális és köztársasági pártot támogatják. Ám bármi is legyen e két katonai vezetőnek a személyes szándéka, a mögöttük állók nagy többségének egészen más a véleménye. Vagyis ami ránk várna: az a visszatérés a monarchiához, a reakció és a vér.

Azok a szövetségeseink, akik világosan látnak az eseményekben, visszautasíthatnának minden fegyveres intervenciót. Annál is inkább, mert ha valóban Oroszország segítségére akarnak sietni, akkor óriási lehetőségeket találnának a cselekvésre, csak egészen más irányban.

Az egész hatalmas közép-orosz területeken nincsen kenyérünk... és ugyanakkor megtagadják tőlünk azt, hogy Nyugaton vásároljunk kenyeret!...⁸ Miért? Az kell, hogy visszahozzuk a Romanovokat?⁹

Egész Oroszországban áruhiány van, és őrült az árak emelkedése. Ukrajnában a helyzet még rosszabb: ott semmilyen áron nem lehet árucikkeket beszerezni.

Így egy új élet felépítéséhez s egy új, konstruktív élet kialakításához kellene, hogy a szövetségesek segítsenek minket; az új élethez, aminek mindennek ellenére mégiscsak látszanak már a körvonalai. Késlekedés nélkül siessenek gyermekeink megsegítésére! S ezért nekünk ne diplomátákat és tábornokokat küldjenek, hanem kenyeret, termelési eszközöket és szervezőket. Olyan szervezőket, akik oly fontos szolgálatokat tettek a szövetségeseknek az elmúlt szörnyű öt évben, hogy megakadályozzák a gazdaság szétesését és a barbár német támadást visszavethessék...¹⁰

Figyelmeztetnek, hogy ideje befejeznem ezt a máris túl hosszú levelet. Ezt megteszem és barátilag öllelek

Pierre Kropotkine

Jegyzetek

- 1 A levélből később kiténik, Kropotkin azt nem posta útján küldte.
- 2 E hírek mögött annyi igazság volt, hogy Kropotkint Pétervárról és környékéről eltávolították, s az 1917-től felerősödő orosz anarchista mozgalomból sokakat letartóztattak. E nagy és szövevényes témára itt nem térhetünk ki.
- 3 Kropotkin 1842-ben született.
- 4 Gondolom, sokaknak Lukács György hasonló „visszafordulása” jut eszébe.
- 5 Minderről bővebben ld. *Kropotkin* monográfiáját: A francia forradalom. Bp. 1921. Wien 1922. A munka születéséről ld. *V. M. Dalin* tanulmányát, illetve ennek rövidített magyar fordítását: A nemzetközi munkásmozgalom történetéből. Évkönyv. 1988.
- 6 Kropotkin 1914–1917 közötti nézeteiről, írásairól magyarul bővebben ld: *Jemnitz János*: A nemzetközi munkásmozgalom az első világháború éveiben. 1914–1917. Bp. 1975; – Fordulat a világháború történetében és a nemzetközi munkásmozgalom. 1916–1917 március. Bp. 1983.
- 7 Erre a mondatra pontos értelmezést nem adhatunk. Érintheti magát az amerikai intervenciót és a wilsoni kormányzat magatartását, de nem feledkezhetünk meg arról, hogy az ismert amerikai írónak, Upton Sinclairnek 1918-ban jelent meg folytatásokban, majd 1919-ben könyvalakban a híres Jimmie Higgins c. könyve, amelyben az amerikai intervencióval látványosan szembefordult. S ugyanakkor az orosz helyzetről, az intervencióról vastkos kötetekben jelentkezett két olyan amerikai szocialista értelmiségi, akinek nevét Európában is jól ismerték: John Spargo és William English Walling. Noha 1917-ben honvédők lettek, a szocialista pártból kiváltak és Wilson mellé álltak, az intervenciót elítélték és Kropotkinhoz közel álló nézeteket vallottak. Walling független újságíróként maga is többször járt Oroszországban (Szabó Ervinnel is levelezett). (Ld.: *John Spargo*: Bolshevism. New York–London, 1919; *Russia as an American Problem*. New York 1920, – *V. E. Walling*: State Socialism. Pro and Co. New York, 1917.) Az amerikaiak Oroszországgal kapcsolatos reakcióival kapcsolatban persze nem szabad elfeledkezni *John Reed* orosz riportjairól, amelyek a *Masses*, majd a *Liberator* folyóiratban jelentek meg, amelyek a „Tíz nap”-pá szélesedtek. Ám mindez persze csak egy fajta „amerikai megértésről” tanúskodott.
- 8 A három pont és a felhívójel így az eredetiben.
- 9 A Romanov-reminiscenciák 80 évvel később furcsán rímelnék Kropotkin soraira.
- 10 A három pont ismét így az eredetiben.

Forrás: Correspondance de Georg Brandes, Copenhague, 1956. II. köt. 225–228. A levél angol fordításban is megjelent. In: P. A. Kropotkin: Selected Writings on Anarchism and Revolution. The Massachusetts Institute of Technology, 1970. 318–322.

Közzéteszi: Jemnitz János